

Väster om Kvibergs kaserner

Antikvariskt planeringsunderlag 2014

Göteborgs Stad
Stadsbyggnadskontoret

Bakgrund

Området väster om Kvibergs kaserner står inför förändring och en ny detaljplan arbetas därför fram. Detta kommer leda till en förtätning av området då ny bebyggelse planeras.

Detta antikvariska planeringsunderlag har tagits fram i syfte att fungera som kunskapsunderlag till stöd för pågående planarbete. Underlaget har tagits fram av Desiré Stegersjö, studerande vid institutionen för Kulturvård, under sin praktikperiod på stadsbyggnadskontoret våren 2014, under handledning av bebyggelseantikvarie Madelene Seberbrink.

Det aktuella planområdet angränsar till byggnadsminnet Kvibergs kaserner. Det aktuella planområdet utgör en del av kasernområdet men är inte en del av byggnadsminnet. Relationen mellan dessa områden och byggnader har bedömts som viktig då de ingår i en sammanhängande bebyggelse. Därför studeras även Kvibergs kaserner i detta underlag, i relation till det aktuella planområdet.

Innehållsförteckning

BAKGRUND	2
SAMMANFATTNING	4
<i>KVIBERG OCH PLANOMRÅDET</i>	4
<i>OMRÅDESKARAKTÄR</i>	4
<i>BYGGNADSBESKRIVNINGAR</i>	4
<i>GENOMGÅENDE UTTRYCK FÖR KVIBERGS KASERNER</i>	5
<i>GENOMGÅENDE UTTRYCK FÖR SJUKPAVILJONGEN</i>	5
<i>GENOMGÅENDE UTTRYCK FÖR KASERNBYGGNADERNA</i>	6
<i>PARK OCH TRÄDGÅRD</i>	7
<i>SAMSPEL MELLAN BYGGNADERNA</i>	7
<i>ANTIKNARISK BEDÖMNING OCH FRAMTIDA RIKTLINJER</i>	8
KVIBERG IDAG	10
<i>STADSDELEN KVIBERG</i>	10
<i>DET AKTUELLA PLANOMRÅDET</i>	11
<i>GATUNÄT</i>	12
PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR	13
<i>BEVARANDEPROGRAMMET</i>	13
<i>ANGRÄNSANDE DETALJPLANER</i>	13
<i>BYGGNADSMINNETS SKYDDSFÖRESKRIFTER</i>	13
TOPOGRAFISKA FÖRUTSÄTTNINGAR	15
KVIBERGS KASERNER I KORTHET	16
OMRÅDESKARAKTÄR	18
<i>KVIBERGS KASERNER</i>	18
<i>SJUKPAVILJONGEN</i>	19

<i>KASERNBYGGNADERNA</i>	19
<i>PARK OCH TRÄDGÅRD</i>	20
BYGGNADSBESKRIVNINGAR	22
<i>KVIBERGS KASERNER</i>	22
<i>GENOMGÅENDE UTTRYCK</i>	23
<i>HISTORISKT SAMBAND</i>	24
<i>SJUKPAVILJONGEN</i>	25
<i>GENOMGÅENDE UTTRYCK</i>	27
<i>HISTORISKT SAMBAND</i>	27
<i>KASERNBYGGNADERNA</i>	28
<i>GENOMGÅENDE UTTRYCK</i>	30
<i>HISTORISKT SAMBAND</i>	30
SAMSPEL MELLAN BYGGNADERNA	32
<i>SJUKPAVILJONG</i>	32
<i>KASERNBYGGNADERNA</i>	32
FÖRÄNDRINGSSKEENDEN	34
KULTURHISTORISKA VÄRDEN	35
<i>ANTIKNARISK BEDÖMNING</i>	35
RIKTLINJER FÖR FRAMTIDEN	36
KÄLL- OCH LITTERATURHÄNVISNING	38
<i>OTRYCKTA KÄLLOR</i>	38
<i>TRYCKTA KÄLLOR</i>	38
<i>FOTOGRAFIER</i>	38

Sammanfattning

Kviberg och planområdet

Kviberg är en stadsdel i nordöstra Göteborg mellan Gamlestaden i sydväst, Kortedala i nordväst, Bergsjön i nordöst och Utby i sydöst. Det finns idag stora gröna ytor och området karaktäriseras av idrott och rekreation. En önskan finns att nya bebyggelseområden ska binda samman stadsdelen med angränsande områden.

Det aktuella planområdet för detta underlag ligger inom stadsdelen Kviberg och ingår i Kvibergs kasernområde, men ligger utanför byggnadsminnesavgränsningen.

Områdeskaraktär

Karaktäristiskt för kasernområdet är främst Kvibergs kaserner och dess upphöjda ställning i stadsrummet, men också den väl sammanhållna bebyggelse som senare tillkommit. Den liknande utformningen av dessa i både material och färg skapar en tydlig identitet i området. Även den stora närvaron av växtlighet, både i form av anlagd park men också som ett mer vildvuxet naturområde, bidrar till områdets karaktär.

Översiktsbild över hela kasernområdet.

Byggnadsbeskrivningar

Kvibergs kaserner uppfördes som ett slutet fyrkantigt rum, med stora proportioner och avstånd mellan byggnaderna för att få god tillgång till solljus och frisk luft. Formspråket liknar en medeltida borg med dess trappgavlar, torn och spetsbågiga valv. Samtliga byggnader är uppförda i rött tegel med svart plåttak och gröna fönsteromfattningar. Fasaden är även utsmyckad med ljust putsade

blinderingar i skiftande utformningar. Kvibergs kaserner speglar det arkitekturideal som gjorde sig gällande under 1890-talet, bland annat med dess röda fasadtegel, svarta plåttak i olika utformningar, tornbyggnader och trappgavlar.

Genomgående uttryck för Kvibergs kaserner

- Tornbyggnader
- Putsade blinderingar
- Trappgavlar
- Spetsbågiga valv
- 1-4 våningar
- Rött fasadtegel
- Gröna fönsteromfattningar
- Svart plåttak
- Parkanläggning

Sjukpaviljongen ger ett ståtligt intryck med dess symmetri och avskalade yttre som speglar Sydsveriges 1920-tals klassicism, som förutom klassicismen även tagit inspiration från nationalromantiken. Husets trädgård förhöjer ståtligheten och ger byggnaden ett andningsrum. Fasaden är klädd i rött tegel med flerindelade, gröna fönsteromfattningar och spröjs, brant tegeltäckt tak, spetsiga gavelpartier och med en sockel i betong.

Genomgående uttryck för sjukpaviljongen

- Nationalromantik med klassicistiska stilinfluenser
- Symmetri
- Gavelrösten
- 2 våningar
- Rött fasadtegel
- Gröna fönsteromfattningar
- Flerindelade fönster
- Tegeltäckt tak
- Omkringliggande natur
- Takkupor
- Sparsamt utsmyckat

Sjukpaviljongen sedd från öster.

De tre kasernerna liknar varandra till utseendet och är placerade fritt i terrängen som lameller, snett förskjutna mot gatan. Alla tre byggnader är klädda med rött fasadtegel utan utsmyckningar med fönsteromfattningar och spröjs målat i en mörkgrön färg, och sadeltak med lertegel. De tre kasernerna är tidstypiska i sin utformning med dess enkla och återhållsamma formspråk, som var vanligt under 1930-40-talen.

Genomgående uttryck för kasernbyggnaderna

- Lameller

- Stora fönster på kortsidor
- Glasbetong
- Enkel och saklig arkitektur
- 2 våningar
- Rött fasadtegel
- Tegeltäckt tak
- Gröna fönsteromfattningar
- Närhet till grönska
- Takkupor
- Sparsamt utsmyckat

Fasadbild över kasernbyggnad längst i söder.

Park och trädgård

Hela kasernområdet genomsyras av växtlighet, där parkanläggningen framför Kvibergs kaserner ingår i byggnadsminnet och därmed visar på grönskans betydelse i området. Det var ett medvetet val att behålla och anlägga växtlighet i området då det ansågs att frisk luft och grönska var främjande för hälsan.

Kvibergs kaserner och den anlagda parken som ingår i byggnadsminnet.

Samspel mellan byggnaderna

Sjukpaviljongen och de tre kasernerna återspeglar formspråket hos Kvibergs kaserner och varandra, bland annat med dess brutna tak, röda fasadtegel, fönsterutformning och gröna fönsteromfattningar. Men de har även fått en egen prägel från sin tid och det går att tydligt urskilja de olika årsringarna, trots att de inte övertar uppmärksamheten från byggnadsminnet.

De tre kasernbyggnaden och sjukpaviljongen i bakgrunden. Byggnaderna samspekar väl med varandra.

Antikvarisk bedömning och framtida riktlinjer

Viktigt att ta vara på är de höjdskillnader som finns i området, så att Kvibergs kaserner fortsätter vara upphöjd och dominera stadsrummet. Bebyggelsen berättar om Sveriges militärhistoria och utveckling under 1900-talet. Då den nyare bebyggelsen under 1900-talet har anpassat sin utformning efter Kvibergs kaserner är det också viktigt att ny bebyggelse visar samma respekt.

Park och växtlighet är karaktäristiskt och starkt identitetsskapande för området. Det berättar om de hälsoideal som fanns under uppförandetiden. Det är därför av vikt att detta bevaras under framtida exploatering.

Då det aktuella planområdet ligger inom kasernområdet är det av stor vikt att bevara den identitet och bygga vidare på den karaktär som idag finns. Detta genom att anpassa ny bebyggelse både i skala och utformning till det övriga kasernområdet.

Byggnader från 1892-1895	Parkkaraktär
Byggnader från 1900-1931	Naturkaraktär
Byggnader från 1945-1962	Högre belägna områden
Byggnader från 2004-2009	

Det aktuella planområdets placering i relation till Göteborg och närliggande områden.

Kviberg idag

Avgränsningen i denna studie är uppdelat i tre huvudsakliga områdesstrukturer. Stadsdelen Kviberg är en av dessa, där helheten av stadsdelen och dess bebyggelse tas upp i detta avsnitt. Den andra omfattar hela kasernområdet, både byggnadsminnet Kvibergs kaserner men även den angränsande bebyggelsen som ingick i den militära anläggningen. Det tredje studerade området är det aktuella planområdet, med sjukpaviljongen och de tre kasernerna, och den gröna höjden väster om Kvibergs kaserner. Dessa olika områdesstrukturer visas på bilden bredvid.

Stadsdelen Kviberg

Kviberg är en stadsdel i nordöstra Göteborg mellan Gamlestaden i sydväst, Kortedala i nordväst, Bergsjön i nordöst och Utby i sydöst. Säveån, som är ett riksintresse inom naturvården, ligger i Kvibergs östra del. I stadsdelen finns idag stora områden för idrottsverksamhet och rekreation. Kviberg anses vara lämpligt för exploatering och en önskan finns att nya bebyggelseområden ska binda samman stadsdelen med angränsande områden.

Översikt över Kviberg med de indelade områdesstrukturerna. Svart markerar stadsdelen Kviberg, blått markerar hela kasernområdet och rött markerar det aktuella planområdet.

Kasernområdet

Kasernområdet ligger högt beläget som en strategisk placering för en militär anläggning. Då man närmar sig området från söder så tornar huvudbyggnaden upp sig. Med dess breda utbredning och relativt låga höjd upplevs den som en fortsättning av kullen och likt en mur växer den sig uppåt. Väster om Kvibergs kaserner finner man sjukpaviljongen och tre nyare kaserner som till viss del omfamnas av grönska.

Vybild över kasernområdet och dess omkringliggande gröna bälte.

Från väster vid spårvagnshållplatsen går det att skymta området genom träd och växtlighet. Från detta håll syns kasernområdet minst. Med ryggen mot norr inblickandes mot området möts man av de tre kasernbyggnadernas förskjutna placering och ser tydligt höjdskillnaden mellan byggnadsminnet och de övriga byggnaderna. Från öster omges kasernområdet av en stor tom mark där höjdskillnaden upplevs som stor. Härifrån kan byggnadsminnet upplevas i sin helhet.

Det aktuella planområdet

Det aktuella planområdet är beläget väster om Kvibergs kaserner och inhyser i huvudsak den gamla sjukpaviljongen, tre kasernbyggnader och en tätbevuxen bergsknalle. Området är idag till viss del avskilt från angränsande områden genom en lokalgata som ramar in området från väster. Området har inte i någon högre utsträckning förändrats genom exploatering.

Gatunät

Kasernområdet avgränsas av omkringliggande gator i söder och väster. Det finns i dagsläget ingen påtaglig genomfartstrafik även om gatan finns. Endast de med ärenden kring Kvibergs kaserner väljer att köra in på gatan. Detta begränsar trafiken runt byggnaderna. Fordon är dock påtagliga i området då militäranläggningen inhyser en stor parkering på sin gårdsplan.

Översiktsbild för kasernområdet. Gator och parkeringsplatser inom Kvibergs kaserners gård syns tydligt.

Planeringsförutsättningar

Bevarandeprogrammet

I Göteborgs stads bevarandeprogram, antaget av kommunfullmäktige år 1999, anges att *”hela miljön med byggnader och friområden har ett mycket stort militärhistoriskt och byggnadshistoriskt värde.”* Sjukpaviljongen anges som en av de mest värdefulla yngre byggnaderna för kasernområdet, och utgör ett viktigt komplement. Det är därför av stor vikt att dess karaktär inte förvanskas. Då den uppfördes var den en fritt liggande byggnad omgiven av planteringar, vilket den till viss del har behållit än idag.

Angränsande detaljplaner

Då bevarandeprogrammet skrevs för Kvibergs kaserner låg området avskilt från annan bebyggelse. Det har sedan dess skett förändringar i angränsning till området med flerbostadshus, studentbostäder och en idrottsanläggning. I detaljplanerna för dessa områden nämns byggnadsminnet att förhålla sig till, vilket de har försökt göra i olika ambitionsnivåer. Det har varit anmärkningar så som byggnadshöjder, strukturer i rummet, färgsättning, materialval m.fl.

I en detaljplan, för området sydväst om kasernområdet, anpassades höjden på byggnaderna genom att inte överstiga byggnadsminnet. När det kommer till utformningen kontrasterar däremot de nya byggnaderna, där man i planhandlingen kan utläsa att det var ett medvetet val.

Det aktuella planområdet skiljer sig från de angränsande detaljplanerna då detta ligger inom det som beskrivs vara kasernområdets avgränsning. Tidigare har man rört sig i dess utkanter och därför har ett större avstånd legat mellan de båda områdena. Detta ger andra förutsättningar för hur man ska förhålla sig till kasernområdet.

Byggnadsminnets skyddsföreskrifter

De skyddsföreskrifter som finns för byggnadsminnet Kvibergs kaserner är följande:

1. Byggnaderna får inte rivas eller flyttas, ej heller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras. (Förbudet mot yttre ombyggnad gäller ej förrådsbyggnad 010)

2. Ingrepp får inte göras i byggnadernas bärande stommar eller i ursprunglig eller i äldre rumsindelning.
3. Ingrepp får inte göras i äldre fast inredning i byggnad 001 (Kanslihuset); trapphus, ordersal, konferensrum och kungarummet.
4. Byggnaderna skall underhållas så de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med traditionella byggnadsmaterial och färger på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
5. Det på bifogade situationsplan avgränsade området skall vårdas och hållas i sådant skick att dess karaktär inte förvanskas. Ytterligare bebyggelse får inte uppföras. Park- och planeringsarbeten måste utföras på ett sådant sätt att kasernområdets ursprungliga utformning inte förvanskas.

Dessa skyddsföreskrifter gäller inte för det aktuella planområdet väster om Kvibergs kaserner men kan ge en förståelse för vikten av ett byggnadsminne och den varsamhet man måste beakta i och med en exploatering i närheten av ett sådant område.

Topografiska förutsättningar

Kvibergs kaserner är strategiskt placerat högt upp på en kulle vilket förstärker byggnadernas överordnande intryck. Hela området har ett omkringliggande grönt bälte, bestående både av öppna gräsmattor och tätare skogsmarker. Inom området finns ett mindre berg precis norr om sjukpaviljongen.

Kring kasernområdet består växtligheten av flera karaktärer. Både den av anlagd park med klippta gräsmattor, planterade träd och buskar, som ingår i byggnadsminnet. Men här finns det även en mer vildvuxen natur med skogsliknande känsla. Det finns även områden där båda dessa samspelar på samma yta. Bilden bredvid visar på dessa förhållanden där de är markerade med olika färger för att tydliggöra växtlighetens karaktär.

Tydliggörande av växtlighetens olika karaktärer för kasernområdet. Den ljusgröna markeringen speglar parkkaraktären medan den mörkt gröna markeringen visar på den vildvuxna naturens karaktär. Här ses att det aktuella planområdet speglar båda karaktärer och är starkt karaktäriserat av växtlighet.

Kvibergs kaserner i korthet

■ I början av 1800-talet var Kungliga Göta artilleriregemente förlagt till en kasernbyggnad inne i staden, vid nuvarande Kaserntorget. Lokalerna ansågs i slutet av 1800-talet som omoderna, övningsfälten låg utanför stadsmurarna och efterfrågan på ökat utrymme växte i takt med artilleriets manskap. En önskan om att sammanföra de över staden utspridda lokaliteterna resulterade i att regementet år 1895 flyttade ut till Kviberg.

Kasernerna ritades av E Josephsson som var arkitekt vid Kungliga Arméförvaltningens fortifikationsdepartement och uppfördes under åren 1892–95 av byggnadsfirman F O Peterson.

Byggnaderna utformades i en tidstypisk stil inspirerad av den medeltida borgarkitekturen och gotiken. Vid denna period var den nationella särarten ett viktigt inslag i arkitekturen, och man inspirerades av de forna tidernas ideal. Man hämtade uttryck och motiv från det som man menade skulle återspegla det äkta svenska. Arkitekturstilen kom att kallas nationalromantik.

Översiktsbild på kasernområdets byggnader. Färgmarkeringen avslöjar byggnadernas ålder där lila visar på de ursprungliga byggnaderna, rött markerar byggnader uppförda mellan 1900-1931, gult speglar de som uppfördes mellan 1945-1962 och den blåa visar stugbyn, uppförd 2004-2009.

De är i huvudsak symmetriskt placerade och omfattade ursprungligen bl a kanslibyggnad, kaserner, exercishus, matsal, vinterstall, sommarstall och ridhus. Husen grupperades kring en nedre och en övre kaserngård samt en bakre kaserngård mot norr.

■ Från 1900-talets början har anläggningarna utvidgats med ett flertal nybyggnader. 1903–05 tillkom nya stallbyggnader i norr. En officersmäss uppfördes 1912 och ett sjukhus 1921, den så kallade sjukpaviljongen. F d sjukstallet, som under många år inhyste ett militärmuseum, byggdes 1931 och samma år flyttade regementet sina förrådslokaler i Kronhuskvarteret till det nybyggda ”tyghuset” på Kviberg.

■ De yngsta kasernerna är från 1945. Kungliga Göta artilleriregemente (A2) drogs in 1962 och Kvibergs kaserner övertogs av Göta luftvärnsregemente (Lv6) som då lämnade Högsbo.

1993–94 flyttade också luftvärnsregementet ut och 1996 övertogs området av det kommunägda HIGAB. Lokalerna används nu för nya verksamheter bland annat idrottsföreningar, kontor, loppmarknad, kafé och läkarstation. I västra delen inryms idag ett vandrarhem.

Efter 1950 har ett flertal byggnader tillhörande regementsområdet rivits, framför allt i de yttre delarna, men miljön bedöms som helhet vara välbevarad med en tydlig kärna som omges av flera årsringar.

Kvibergs kaserner från 1931. Den påtagliga grönskan som är så karaktäristisk för området syns tydligt.

Områdeskaraktär

Det mest påtagliga när man rör sig kring kasernområdet är främst Kvibergs kaserner och dess upphöjda ställning i stadsrummet. Även den stora närvaron av växtlighet, både i form av anlagd park men också som ett mer vildvuxet naturområde, drar till ens uppmärksamhet. Den sammanhållna bebyggelsen både till färg och material skapar en identitet och karaktär hos området. Det går tydligt att avläsa årsringarna trots att de väl smälter samman.

Området karaktäriseras även av dess stora öppna ytor. Det är en stor rymd mellan byggnaderna och den påtagliga växtligheten gör området luftigt och lätt att överblicka. Kasernområdet upplevs som lugnt då det inte finns så mycket övriga intryck som tar ens uppmärksamhet. Detta på grund av att byggnaderna har en gemensam karaktär och att närvaron av naturen är påtaglig överallt.

Kvibergs kaserner

Under tiden som Kvibergs kaserner byggdes var det brukligt att uppföra kasernområden i slutna fyrkanter. Samtidigt lades det stor vikt vid tillgång till solljus och frisk luft, som en positiv aspekt för

Ortofoto över Kvibergs kaserner. Stora öppna ytor med mycket växtlighet.

den personliga hälsan. Kvibergs kaserner blev därför uppförd som ett slutet fyrkantigt rum, men med stora proportioner och avstånd mellan byggnaderna för att få god tillgång till solljus och frisk luft. Kvibergs kaserner är utformat i en rektangulär plan, med vissa sidobyggnader, där de tillsammans omger en asfalterad plan samt en grusplan som idag fungerar som parkeringsplatser. Byggnadernas stora skala och dimension lämnar ett stort utrymme som förstärker

deras massiva breddning. Bortanför denna inramning ligger tre vinterstall parallella mot varandra, som öppnar upp området mot norr. Väster om dessa finns ett sjukstall placerat vars plan till stor del påminner om en L-form.

Sjukpaviljongen

Blickar man väster ut nedanför höjden av Kvibergs kaserner syns sjukpaviljongen som byggdes 1921. Fritt liggande en bit utanför den ursprungliga militära anläggningen omringas byggnaden av träd och växtlighet, detta ansågs vara läkande för patienterna. Som namnet avslöjar användes byggnaden som sjukhus. In på området följer en grusväg mot entrén och baksidan inhyser en trädgård i angränsning till skogsmark och ett mindre berg.

Kasernbyggnaderna

De tre kasernbyggnaderna, placerade mellan sjukpaviljongen och Kvibergs kaserner som byggdes 1945, är liksom lameller och placerade snett förskjutet om varandra i en nordöstlig riktning, likt sjukpaviljongen. Placeringen syftade till att optimera ljusinsläppet i byggnaderna, som även var viktigt förutsättning i utformningen av de byggnader som befinner sig på höjden. De omringas av park och

mindre skog från tre håll, utom den sida som är vänd mot Kvibergs kaserner. Mellan de tre kasernerna och sjukpaviljongen ligger ett stråk av växtlighet som på ett sätt markerar att de är olika typer av byggnader. Deras formspråk binder dem till varandra vilket bidrar till upplevelsen av en sammanhängande bebyggelse.

De tre kasernbyggnaderna, snett förskjutna i stadsrummet, och dess höjdskillnader med byggnadsminnet åt vänster i bilden.

Sjukpaviljongen sett från nordöst med dess omkringliggande växtlighet.

Park och trädgård

Kasernernas borglika uppenbarelse förstärks av de stora dimensionerna på icke-bebyggd mark både mellan och utanför bebyggelsen, där även parkanläggningen bidrar till denna uppfattning. Det ges en distans gentemot byggnaderna på grund av detta men skapar samtidigt ett välkomnande intryck.

Parkanläggningen ingår i byggnadsminnet vilket visar på

växtlighetens betydelse i området. Parkanläggningen gestaltar militärens viktiga myndighetsställning i samhället under tiden den uppfördes. Den har en utformning likt en park med ordnade ytor, till skillnad från den mer vildvuxna karaktären kring sjukpaviljongen. Detta bidrar till att anläggningen får en pondus och upphöjd ställning i området.

Sjukpaviljongen sett från sydväst med en planterad allé.

Fritt liggande en bit utanför den ursprungliga militära anläggningen omringas sjukpaviljongen av träd och växtlighet, även här är alltså grönområdet påtagligt och karaktärsskapande. Det anlades stora trädgårdar runt sjukhus på 1700- och 1800-talet. Detta på grund av att det ansågs att frisk luft och grönska var hälsobringande samt att naturen hade goda läkande komponenter. Detta synsätt kan även ses på hela kasernområdet, med den närvarande naturen och de luftiga rum som skapas mellan byggnaderna.

Växtligheten är påtaglig även för 1940-tals kasernerna då de omringas av park, mindre skog och luftiga rum.

Ett stråk av växtlighet från sjukpaviljongen, en kasernbyggnad och Kvibergs kaserner sett från sjukpaviljongen.

t.v. Parkanläggningen framför Kvibergs kaserner.

Byggnadsbeskrivningar

Kvibergs kaserner

Från parkanläggningen blickandes mot byggnadsminnnet möts man av huvudbyggnaden och logementsflyglarna, som är sammanbundna med två murade valvöppningar. Dessa upplevs vara en enda byggnad sammansatt av flera mindre byggnadskroppar på ett lekfullt sätt där kortsidor och långsidor sammanfogas och även avbryts med torn. De är starkt betongade och är den mötande entrén vid närmandet av kasernområdet. Avsikten att visa på militärens höga ställning som beslutsfattande funktion förstås, byggnaden utstrålar makt.

Byggnaderna är huvudsakligen i tre våningar, förutom tornen som sträcker sig upp till fyra våningsplan. Samtliga är uppförda i rött tegel med svart plåttak, fasaden är även utsmyckad med ljust putsade blinderingar i skiftande utformningar. Tornen avslutas med ett kägeltak och de rektangulära byggnadsdelarna med sluttande sadeltak och tälttak. Fönsterupptagningarna är regelbundet förekommande, med placeringar som avslöjar rumsindelningarna, med gröna spröjs och omfattningar. Formspråket liknar en medeltida borg med dess trappgavlar, torn och spetsbågiga valv.

Vidare norrut rör man sig uppför trapparrangemanget och de två sidoramperna för att nå exercishuset, vinterstallet, ridhuset,

Matinrättningen från 1895 i Kvibergs kaserner.

Huvudbyggnaden och logementsflyglarna sett från Kvibergs kaserners gårdsområde.

skostallet och matinrättningen. Dessa återupptar formspråket som tidigare har beskrivits och skapar en sammanhängande kontext i det rum som bildas mellan byggnaderna. De är även här i rött tegel i en till två våningar, med ljust putsade blinderingar, trappgavlar, svart plåttak och fönster med gröna spröjs och omfattningar. Dessa byggnader har också långa sträckningar, även om de inte är lika stora som de föregående.

Ytterligare längre norrut finns tre vinterstall placerade som lameller i nord-sydlig riktning. Även dessa har röd tegelfasad och svart plåttak. Kortsidornas övre del har en ljus målad fasad i trä. Dörrar och fönsteromfattningar är i mörkt grön färg.

Till väster om dessa ligger sjukstallet i en våning med röd träfasad, svart tak och gröna dörrar, fönsteromfattningar och spröjs. En lanternin längst upp på taket avslutas med kägeltak. Sjukstallet omringas av en grön trädgård med omkringliggande träd.

Genomgående uttryck

- Tornbyggnader
- Putsade blinderingar
- Trappgavlar
- Spetsbågiga valv
- 1-4 våningar
- Rött fasadtegel
- Gröna fönsteromfattningar
- Svart plåttak
- Parkanläggning

Historiskt samband

På 1890-talet började man sträva efter äkta material i uppförandet av byggnader. Man sökte sig bakåt i historien för att finna det speciella för just Sverige. Det absolut äkta fanns i historien ansåg man. Rött fasadtegel var vanligt, ofta i kombination med sandsten, kalksten eller stenimiterad puts. Taksiluetten var fantasifullt utformad, branta och belagda med svartmålad falsad plåt. Hörnen försågs ofta med torn med spetsiga smidesdetaljer. Längs fasaden kunde gavelrösten finnas, även spetsiga gavelpartier var vanligt, ibland i form av

Exercishuset från 1895 sett från sydväst.

trappgavlar. Fönsteromfattningarna var mörkt bruna, mörkt grågröna eller varmt gråa och hade ofta en välvd eller rak form och en T-formad mittpost, ofta förekommer flera typer på samma hus. Deras placering anslöts ofta till rumsindelningen, precis som på Kvibergs kaserner. Hela entrépartiet var starkt markerat, ofta i flera våningar.

Genom detta förstås att Kvibergs kaserner är ett uttryck för sin tid med dess röda fasadtegel, svarta plåttak i olika utformningar, tornbyggnader och trappgavlar. Det är inte svårt att tänka sig att Josephson inspirerades av medeltida borgar, då de också fungerade som försvarsanläggningar. Den medeltida borgens huvudpunkt och sista försvarsposition var tornet, i Kvibergs kaserner återspeglade vid huvudbyggnadens entré. Det ansågs lämpligt att utforma en militäranläggning efter denna stil och är varför Kvibergs kaserner ser ut som det gör.

Sjukpaviljongen sett från öster.

Sjukpaviljongen

Sjukpaviljongens huvudentré är vänd mot resten av kasernområdet, och förstås därför vara en del av kasernområdet trots att den ligger en bit utanför. Det ger ett ståtligt intryck med dess symmetri och avskalade yttre. Husets trädgård förhöjer ståtligheten och ger byggnaden ett andningsrum. Den är avskild men ändå en del av det övriga kasernområdet. Den är uppförd i två våningar och utgör fyra byggnadskroppar. Dessa består av en rektangulär byggnadskropp

Spetsigt gavelparti på sjukpaviljongen.

med långsidan mot entrén som sammanfogas av två andra tvärställda och svagt framställda byggnadskroppar på var kortsida. Den sydvästra gaveln sammanfogas även med en mindre, kvadratisk byggnadskropp i en våning. Hela byggnaden är klädd i rött tegel och brant tegeltäckt tak, med en sockel i betong. Fasaden är sparsamt utsmyckad med endast en profilerad takgesims som löper längs med byggnadskropparnas långsidor. Upptagningar för takkupor går längs med långsidorna som följer gavlarnas spetsiga uttryck, liknande

gavelrösten. Fönstren är symmetriskt placerade på fasaden, med vissa skillnader i stilutformning, där omfattningar och spröjs är målade i en mörkt grön färg som återspeglar de på kasernområdet.

Del av sjukpaviljongens fasad.

Sjukhuspaviljongens norra gavel

Genomgående uttryck

- Nationalromantik med klassicistiska stilinfluenser
- Symmetri
- Gavelrösten
- 2 våningar
- Rött fasadtegel
- Gröna fönsteromfattningar
- Flerindelade fönster
- Tegeltäckt tak
- Omkringliggande natur
- Takkupor
- Sparsamt utsmyckat

Historiskt samband

Under 1920-talet influerades arkitekturen av klassicismens ideal. En återgång till de klassiska formerna och dess strama symmetriska fasader gjordes. De har ofta släta fasader med sparsam dekor som hämtat sina motiv från den klassiska arkitekturen. Sjukpaviljongen återspeglar detta genom den enkla takgesimsen längs långsidorna, och dess strama symmetriska fasad. Fönstren skulle sitta på jämna avstånd från varandra och vara sexdelade. I sydsverige influerades 1920-tals klassicismen av den föregångna nationalromantiken.

Sjukpaviljongen sedd från sydväst.

Fasaderna är då oftast murade i mörkt tegel och har dekorer med reliefverkan. Taken är även brantare och belagda med tegel.

Sjukpaviljongen plockar upp den sydsvenska klassicismens ideal under 1920-talet med dess mörka tegel och branta tegeltäckta tak.

Kasernbyggnaderna

De liknar alla varandra till utseendet, bestående av två byggnadskroppar varav en större rektangulär form, i två våningar, ihop med en mindre kvadratisk kropp, i en våning, som återkommande är placerat i det nordöstra hörnet. De är placerade som lameller i gaturummet snett förskjutet mot varandra och vända med långsidan mot kasernområdet. De följer riktningen som hittas

på de parallellt placerade stallbyggnaderna. Fritt placerade i terrängen upplevs det inte som en tydlig gräns mellan gårdsrummen och gaturummet. Den ursprungliga terrängen verkar opåverkad där byggnaderna endast tar i anspråk den yta som de själva står på. Närheten till grönskan kring byggnaderna är påtaglig, särskilt på dess västra sida.

Översikt på kasernbyggnaden placerad längst i söder.

Kasernbyggnaden längst i söder.

Alla tre byggnader är klädda med rött fasadtegel utan utsmyckningar med fönsteromfattningar och spröjs målat i en mörkgrön färg, och sadeltak med lertegel. Upptagningar för fönsterkuper på båda långsidorna är i svart plåt, som är genomgående för alla tre byggnaderna. På gavlarnas kortsidor finns stora fönster som ger en genomsiktighet och ljusinsläpp längs korridorerna. Vissa källarfönster består av glasbetong medan andra är tvåluftsfönster med spröjs. Val av glasbetong eller fönster är inte genomgående för samtliga byggnader utan varierar i antal, antagligen på grund av

Kasernbyggnaden som idag är vandrarhem har en tillbyggd veranda och förråd i anslutning till byggnaden.

senare ändringar. De upplevs som anspråkslösa med en enkel och saklig arkitektur. Endast nödvändiga element som främjar funktionen finns i dess arkitektur. De stora fönsteröppningarna på kortsidorna smyckar och förhöjer upplevelsen av byggnaderna, samtidigt som de ökar ljusinsläppet i de långa korridorerna. Den kasern som är placerad längst i norr har även en veranda byggd i trä, uppförd i samband med vandrarhemsverksamheten, som ansluter till den andra våningen.

Genomgående uttryck

- Lameller
- Stora fönster på kortsidor
- Glasbetong
- Enkel och saklig arkitektur
- 2 våningar
- Rött fasadtegel
- Tegeltäckt tak
- Gröna fönsteromfattningar
- Närhet till grönska
- Takkupor
- Sparsamt utsmyckat

Kasernbyggnad från väster. Närheten till grönskan går att se både som anlagd trädgård men också med naturkaraktär.

Historiskt samband

Under 1930-1940-talen anlades husen inte längre i slutna kvarter, då detta ansågs begränsa tillgången på ljus och rymd, utan som raka friliggande längor istället. Dessa lameller anpassades till terrängen och den ursprungliga vegetationen. Gränsen mellan gårdsrum och gaturum blev därför inte markerad. Detta återses hos de tre kasernerna som är uppförda lameller, parallellt mot varandra och fritt placerade i terrängen. De så kallade smalhusen, med en bredd på 8-12 meter, placerades ofta parallellt mot gatan, tvärställda eller i 45° vinkel mot gatan. Formspråket påverkades av funktionalismen

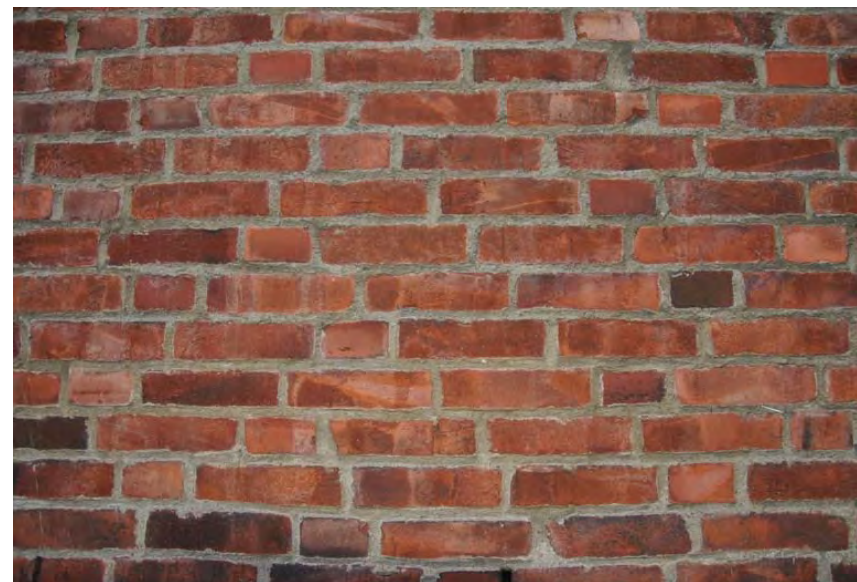

Kasernbyggnadernas placering som fritt liggande lameller i vinkel mot gatan.

med ett mer återhållsamt, enklare och mer saklig arkitektur. Ett ledord var att byggnadens utformning främst skulle vara praktisk och ändamålsenlig. De tre kasernerna är tidstypiska i sin utformning med dess enkla och återhållsamma formspråk. Funktionen sätter ramarna för utformningen. Fasaderna är i tegel eller ljust putsade kulörer. Taken består av sadeltak belagda med tegel.

Detalj på mötet med de två byggnadskropparna.

Detaljbild på kasernbyggnadernas fasad.

Samspel mellan byggnaderna

Sjukpaviljong

Då sjukpaviljongen uppfördes nedanför Kvibergs kaserner anpassade den till viss del sin utformning i relation till det nuvarande byggnadsminnet. Det skapas därför ett sammanhang mellan sjukpaviljongen och Kvibergs kaserner, trots att de ligger åtskilda. Detta på grund av att sjukpaviljongen återspeglar det ursprungliga kasernområdets gestaltning i material och färgval, så

Sjukpaviljongen skymtades mellan kasernbyggnaderna.

som fasadteglet, fönsterutformning och färg på fönsteromfattningar. Då byggnaden även är vänd mot det övriga kasernområdet förstås den kommunikation som föreligger mellan bebyggelsen.

Trots att byggnaden har sitt egna uttryck från sin tid så förstås sambandet med det övriga området. Den återspeglar 1920-tals klassicismen med dess strama symmetriska fasad och den enkla takgesimsen som löper längs med långsidorna. Sjukpaviljongen tar även upp den sydsvenska klassicismens ideal med dess mörka tegel och branta tegeltäckta tak.

Kasernbyggnaderna

De tre kasernbyggnaderna har precis som sjukpaviljongen anpassat sin gestaltning i relation till både byggnadsminnesområdet och sjukpaviljongen. Detta kan ses i det röda fasadteglet, fönsterutformning, takkupor och färg på fönsteromfattningar. Lamellernas utformning är typisk under tiden för byggnadernas uppförande, men återfinns även i stallbyggnadernas utformning.

Byggnaderna har även egna uttryck i sin stramare karaktär, användning av glasbetong och de stora fönsterpartierna på

gavelsidorna. Dess fria placering i terrängen återspeglar sjukpaviljongens placering men är samtidigt tidstypisk för kasernerna. De är även typiska i sin utformning med dess enkla och återhållsamma formspråk där funktionen sätter ramarna för utformningen.

Förhållande mellan kasernbyggnaderna och Kvibergs kaserner.

Rött fasadtegel återspeglas på hela området.

Förändringsskeenden

Inom fastighetsbeteckningen Kviberg 741:27 inbegrips hela kasernområdet med byggnadsminnet och det aktuella planområdet. Byggarkivet för detta område börjar år 1930 vilket gör att ett visst bortfall finns över de studerade byggnaderna.

Övergripande för de tidigare åren är utökning av vatten- och avlopp. 1942 ansöktes bygglov för utökning av avlopp för sjukpaviljongen. De tre kasernbyggnaderna tillkom 1945. Inte förrän 1996 går det att hitta det aktuella planområdet igen då ett provisoriskt vandrarhem startade i den norra kasernbyggnaden, som sedan blev permanent.

Till det yttre har samtliga byggnader inte ändrats till så stor del att det kräver bygglov. Framförallt är det vandrahemmet som har förändrats med en tillbyggd altan, fönsterbyte som är brandsektionerade, en förrådsbyggnad i anslutning till byggnaden och en trapphiss. Till detta har även 14 stugor tillkommit i anslutning till vandrarhemmet i två olika etapper under 2004 och

2009. Samtliga är i en våning med stående träfasad i rött, med tegeltäckt sadeltak och vita fönsteromfattningar och spröjs.

En förändrad användning av de andra kasernbyggnaderna har också inkommit som inbegriper ett gruppboende i två olika skeenden i kasernbyggnaden längst i söder. Här har rumsindelningen förändrats och det har även skett fönsterbyten. Den mellersta kasernbyggnaden inrymmer idag undervisningslokaler.

Kasernbyggnad till vänster i bild med de röda stugorna placerade på gräsmattan. Sjukpaviljongen går att skymta i bakgrunden.

Kulturhistoriska värden

Antikvarisk bedömning

Kasernområdet ingår i Göteborgs stads bevarandeprogram och bedöms besitta höga kulturhistoriska värden. Denna bedömning grundar sig på flera teman där det militärhistoriska och arkitekturhistoriska värdena särskilt betonas. Detta är viktigt att ha i åtanke vid vidare exploatering inom, samt i anslutning till området.

Karaktäristiskt för området är parkanläggningen och den växtlighet som finns inom, och i anslutning till området. De anlagda parkerna och med sammanlänkande grönområdena skapar ett historiskt sammanhang som anknyter till de byggnadsideal som har format anläggningen. Vikten av närheten till naturen och frisk luft återspeglas i detta. Parkanläggningen gestaltar militärens viktiga myndighetsställning i samhället för tiden då den uppfördes.

Att sjukpaviljongen är placerad utanför området berättar om funktionen. Byggnaden har även ett samhällshistoriskt värde då den visar på det hälsofrämjande synsätt som då fanns.

Hela kasernområdet har ett stort miljöskapande värde för stadsdelen Kviberg. Kasernområdet som helhet erbjuder en bred variation av gröna och öppna rum, anlagd park, samt en sammanhållen bebyggelseutformning som satt en tydlig prägel på området. Anläggningen är även representativt för uppförandet av kasernanläggningar med dess typiska rektangulära utformning med stora öppna rum.

Bebyggelsen berättar även om Sveriges militärhistoria och utveckling av försvaret under 1900-talet då området expanderades med nya byggnader. Avläsbarheten av detta är därför av stor vikt.

Höjdskillnaderna mellan Kvibergs kaserner och det omkringliggande bebyggelseområdet har ett stort pedagogiskt värde genom den strategiska placeringen av en militäranläggning placerad på en höjd, för bättre sikt.

Riktlinjer för framtiden

Anpassa ny struktur till befintlig. Fånga upp den struktur och riktning som är rådande med lamelliknande byggnadskroppar, förskjutna i relation till varandra. Genom detta får den relation som idag finns byggnaderna emellan fortsatt verka, det blir ett varsamt tillägg av en ny årsring. Tänk på avstånden mellan byggandena. Det aktuella planområdet är begränsat till yta vilket även begränsar möjligheterna att addera nya strukturer som riskerar göra anspråk på det kontextuella historiska sammanhanget. Genom att ta bygga vidare på befintlig struktur optimeras nyttjandegraden och sannolikheten att uppnå en sammanhängande harmonierande bebyggelsestruktur ökar.

Höjdanpassa efter byggnadsminnet Kvibergs kaserner. Ny bebyggelse bör inte överstiga byggnadsminnet i höjd. Den nya bebyggelsen bör inte överskugga Kvibergs kaserner utan anpassa sin höjd gentemot den, lämpligen efter 1940-tals kasernerna och sjukpaviljongen. Detta för att inte förta upplevelsen av

byggnadsminnet där en viktig karaktär är dess överblickande och överordnande ställning.

Bevara park och grönområde. Genom att inte bygga för nära sjukpaviljongens trädgård går det att bevara karaktären av ett parkområde som är karaktäristiskt för platsen, och som berättar om sjukhusets funktion som rekreationsplats.

Använd material och färgval som stämmer överens med den övriga bebyggelsen. Genom att vid ny exploatering återkomma med identitetsskapande och igenkännande arkitektoniska motiv kan områdets karaktär bevaras och områdets kontext stärkas

Anpassa utformningen för att skapa en helhet. Precis som 1900-tals byggnaderna har anpassat sig till Kvibergs kaserner är det av stor betydelse att ny bebyggelse även visar samma respekt. Detta för att inte göra åverkan på upplevelsen av den sammanhängande miljön.

Behåll identiteten. Då det aktuella planområdet ligger inom kasernområdets gränser krävs en större anpassning till området och byggnadsminnet än vad tidigare åstadkommits i närområdet. Detta för att inte bryta områdets identitet och den samhörighet som är så stark för kasernområdet. Detta så att området också fortsättningsvis ska få upplevas som en helhet.

Käll- och litteraturhänvisning

Otryckta källor

Stadsbyggnadskontoret:

Bygglovsritningar

Fördjupad ÖP för Kviberg.

Planarkivet

Stockholms läns museums hemsida 5/3-14:

<http://www.stockholmslansmuseum.se/faktabanken/stilutveckling-1920-tal/>

<http://www.stockholmslansmuseum.se/faktabanken/stilutveckling-1940-och-50-tal/>

Tryckta källor

Bruce, Ingela (1980). Kvibergs kaserner. Arkitekturanalys och historisk studie av K. Göta Artilleriregementes kasern i Göteborg år 1895. Studentuppsats Göteborgs Universitet

Björk, Cecilia, Kallstenius, Per & Reppen, Laila (2003). *Så byggdes husen 1880-2000: arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 120 år*. 5., [utök.] uppl. Stockholm: Formas

Engdahl, Christina & Dranger Isfält, Lena (1983). *Stenhusen 1880-1920: varsam ombyggnad*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Harder, Lotta (2012). *Trädgårdsrum för återhämtning. En undersökning av rumsliga kvalitéer i skapandet av en terapeutisk trädgård på Gotland*. Studentuppsats Göteborgs Universitet

Kaas, Annika. *Kviberg. Kasernetablisement för Kungl. Göta artilleriregemente i Göteborg*. Bohusläns museum

Kvibergs kaserner: militär byggnation under ett sekel. (1994). [Göteborg]: [Göta luftvärnsregemente (Lv 6)]

Lönnroth, Gudrun (red.) (2000). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande*. D. 2. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Fotografier

Översiktsbilder:

Stadsbyggnadskontoret

Historisk bild:

Göteborgs stadsmuseums arkiv

Övriga bilder:

Tagna av Desiré Stegersjö och Madelene Seberbrink